

Vyrovnávání se s minulostí a rehabilitace na ETF UK od roku 1990¹

Peter Morée

Coping with the past and rehabilitations at PTF UK since 1990. The fall of the communist regime in November 1989 led to profound changes also at the Comenius Protestant Theological Faculty in Prague. Compared to similar institutions both abroad (Eastern Germany) or in Czechoslovakia the changes at this faculty were much smaller. The vast body of its teachers continued, now joined by a few, who under the communist rule experienced a ban on their professional careers. The years up to 1995 saw three types of rehabilitations. In the first place the faculty was rehabilitated as an academic institution as it was incorporated in Charles University. Secondly, students who in the previous decades were expelled from the faculty for political reasons, were offered apologies and the opportunity to finish their studies. These two types of rehabilitation were widely supported and therefore were performed smoothly. More difficult was the third step, which concerned the way the faculty had developed the discipline of theology in times of oppression. Here teachers of before 1990 and those who came new had different views. Though both managed to establish good relations, this part of the rehabilitation process was unfortunately never concluded.

Keywords: Comenius Protestant Theological Faculty; Protestant Theological Faculty of Charles University; fall of communism; Velvet Revolution; transformation; coping with the past; dissidents; rehabilitation; Josef Smolík; Jakub Trojan; Martin Prudký; Czech Protestantism

Úvod

K otázce, jak se fakulta a její představitelé stavěli k režimu v minulosti a jak se fakulta s touto skutečností vyrovnala po pádu režimu, poznamenal Jakub Trojan na konci šestiletého období (1990–1996), kdy vedl Evangelickou teologickou fakultu, pro tehdejší Zemské noviny toto: „Udělal jsem vůči tehdejšímu režimu určité ústupky, jednoduše neochránili všechny studenty, ani všechny své kolegy. Tlak byl tak silný, že mu vedení fakulty nedokázalo čelit. Krizi jsme nakonec vyřešili. Nezvládli jsme ji, pravda, v té

---

1 Tato studie je výsledkem tvůrčí činnosti vykonané na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v rámci programu Progres Q01 – Teologie jako způsob interpretace historie, tradic a současné společnosti.

hlubíně, kde se dochází ke katarzi plynoucí z odpuštění. Vytvořilo se tu však prostředí lidsky velmi dělné.²

Trojan zde nejen stručně shrnul poměrně složitý proces, který probíhal na ETF od roku 1990, v období jeho děkanství, ale zároveň zhodnotil jeho výsledek. Sice nedošlo k tomu, že by tehdejší představitelé fakulty a ti, kteří pocítovali důsledky jejich jednání, prožívali očistění vztahů, odstranění křivd a sblížení na základě odpuštění a usmíření. Vznikla ale dobrá kolegiální atmosféra, v níž se dalo zdárně pracovat. Podařilo se tedy odstranit nebezpečí ukřivděnosti a podezíravosti.

V původním přepisu rozhovoru byla poslední část citovaného úryvku o něco delší a kritičtější: „Vytvořilo se tu však prostředí lidsky velmi solidní. Samotná naše církev je ovšem trochu jiného mínění a čas od času se o tom píše i v našich časopisech. Je vidět že to ještě není zcela zacelená jizva.“ Děkan tu jasněji uznává, že dosažená „dělná“ atmosféra není nesporná, ale že se kolem fakulty ozývají hlasy, aby proces vyrovnání s minulostí pokračoval.

Trojanovy odpovědi pro noviny potvrzují pozorování, že ve srovnání s mnohými jinými institucemi probíhal tento proces na ETF značně odlišně. Dokonce můžeme říct, že případ fakulty tvoří jistou anomálii v tom, jak se změny od pádu komunistického systému projevovaly v jejím fungování. Její osud v měsících a letech následujících po sametové revoluci se liší od srovnatelných institucí v tuzemsku nebo v zahraničí. To částečně souvisí s tím, že do jara 1990 nebyla fakulta součástí univerzity, kde některé postupy probíhaly jinak. Pravděpodobně to ale více souvisí se specifiky evangelického prostředí.

Obecně vedl konec vlády jedné strany na humanitních fakultách k výrazným změnám ve vedoucích pozicích. Ti, kteří nejvíce symbolizovali tzv. normalizační režim, byli nuceni odejít, a naopak se vrátili někteří, kteří byli po roce 1968 z akademického života vyloučeni.³ Podobně to bylo v Akademii věd, kde probíhaly rozsáhlé změny v jednotlivých ústavech i ve vedení samotné Akademie.

Na srovnatelných teologických fakultách v zahraničí probíhal proces změn na personální rovině taktéž radikálně. Zde je třeba se především podívat na teologická učiliště ve východním Německu. Co se týče pojetí a struktury teologické výuky, Komenského evangelická bohoslovecká

2 Archiv UK ETF, Krabice Děkan Trojan, Tuzemská korespondence 1995, + děkan Pokorný, Tuzemská 1996, Cizina 1996, složka Tuzemská korespondence, Děkané Trojan, Pokorný, 1996, Přepis rozhovoru pro ZN noviny, 25. 1. 1996.

3 Pro informace k FF UK viz např. František Černý, *Normalizace na pražské filozofické fakultě (1968–1989)*, *Vzpomínky*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009.

fakulta (KEBF) se ve své poválečné existenci i ve svých kontaktech nejvíce orientovala na německé fakulty, a to jak ze západní, tak i z východní části Německa. Všechny evangelické teologické fakulty v NDR (Jena, Lipsko, Halle, Berlín, Rostock a Greifswald) prošly po změně politického režimu obdobným vývojem jako všechny východoněmecké univerzity. Na základě smlouvy o sjednocení obou částí Německa byly školy ještě před sjednocením důkladně perlustrovány. Až polovina akademiků ztratila své místa, protože na základě jejich propojení s komunistickým režimem pod vedením *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* bylo jejich setrvání na akademických institucích nadále nežádoucí.⁴ Na teologických fakultách to znamenalo, že velká většina profesorů byla předčasně penzionována.⁵

V jediné studii k tématu, jak se tzv. *Wende* projevila na evangelických teologických fakultách v bývalé NDR, analyzoval lipský novozákoník a pozdější durinský biskup Christoph Kähler velké výzvy, kterým východoněmecká učiliště po převratu čelila.⁶ Zaprvé bylo třeba vyřešit postavení církevních vysokých škol (*kirchliche Hochschulen*) v Berlíně, Lipsku a Naumburgu. Dále bylo urgentní vylepšit materiální podmínky fakult, které disponovaly vesměs nevyhovujícími a zastaralými budovami, jež se dlouho neopravovaly a neudržovaly. Fakultní knihovny potřebovaly doplnit odbornou literaturu, aby zaplnily deficit vzniklý v důsledku omezení ze strany komunistické diktatury. Přes tyto zásadní nedostatky Kähler konstatoval, že se fakultám v době komunistické diktatury podařilo zachovat relativně velký prostor pro autonomii i některé demokratické principy

-
- 4 Hans-Werner Fuchs, *Bildung und Wissenschaft seit der Wende. Zur Transformation des ostdeutschen Bildungssystems*, Opladen: Leske + Budrich, 1997. Renate Mayntz (ed.), *Aufbruch und Reform von oben. Ostdeutsche Universitäten im Transformationsprozess*, Frankfurt a. M.: Campus, 1994. Viz základní dokument, který v červenci 1990 vydala Wissenschaftsrat (z pověření vlády Spolkové republiky přezkoumala východoněmeckou vědu v rámci sjednocení) k transformaci východoněmeckých vědeckých institucí: *Perspektiven für Wissenschaft und Forschung auf dem Weg zur deutschen Einheit. Zwölf Empfehlungen* [online], [cit. 29. 4. 2020], dostupné z: <https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/9847-90.pdf>. Dále: Peter-André Alt, *Wende an Universitäten und Bibliotheken: Viele DDR-Wissenschaftler verloren ihre Stelle*, *Berliner Zeitung* (6. 11. 2019) [online], [cit. 30. 4. 2020], dostupné z: <https://www.berliner-zeitung.de/zukunft-technologie/wende-an-universitaeten-und-bibliotheken-viele-ddr-wissenschaftler-verloren-ihre-stelle-li.69910>; Uwe Schlicht, „Die Universität trug leider nichts zur Wende bei“, *Der Tagesspiegel* (29. 9. 2010) [online], [cit. 30. 4. 2020], dostupné z: <https://www.tagesspiegel.de/wissen/ddr-hochschulen-nach-1989-die-universitaet-trug-leider-nichts-zur-wende-bei/1945276.html>.
- 5 *Die Theologische Fakultät der Universität Rostock – Ein kleiner geschichtlicher Rundgang* [online], [cit. 30. 4. 2020], dostupné z: <https://www.theologie.uni-rostock.de/fakultaet/zur-fakultaet/fakultaetsgeschichte/>.
- 6 Christoph Kähler, *Wende an den Fakultäten*, *Evangelische Theologie* 54 (1994), 551–565.

ve své samosprávě. „Theologen profitierten dabei davon, dass ihre Disziplin eine der wenigen Geisteswissenschaften darstellte, die als ganzes Fach nicht durch den Marxismus umgeprägt worden war, sondern ‚bürgerliche‘ Argumentationsformen und regelmässige Kontakte zu westlichen Kollegen beibehalten hatte.“⁷ Proto byly fakulty poměrně dobře připravené pro působení v nových, demokratických podmínkách.

Změny, které fakulty zažily po roce 1989, souvisely po personální stránce podle Kählera částečně s přirozenou výměnou generací. Ta se už delší dobu ohlašovala, ale její provedení bylo ztíženo politickými podmínkami, ve kterých fakulty fungovaly. Druhým důvodem pro odchod učitelů bylo propojení části z nich s komunistickým režimem. Tato skutečnost dolehla především na fakulty v Berlíně, Lipsku a Rostocku, kde se vyskytovalo víc učitelů, kteří spolupracovali s východoněmeckou tajnou policií Stasi. Vyšší čísla patrně souvisela s větší exponovaností těchto fakult, zatímco ostatní tři fakulty, kde působil menší počet *Informelle Mitarbeiter* tajné policie, byly menší a nacházely se více v ústraní. Kähler uvádí několik motivů pro spolupráci se Stasi: „Die Skala der Fallgruppen reicht von eindeutig nachweisbarer Denunziation mit erheblicher Intensität und Dauer im augenscheinlich eigenen Interesse, über das von politischer Überzeugung getragene Engagement bis hin zu den Versuch, in realistischer Betrachtung der Kräfteverhältnisse auch auf diesen geheimen Kanälen noch etwas für die eigene Einrichtung und ihre Studenten zu erreichen.“⁸ Podle něj se fakultám přece jen podařilo zachovat jistý *Freiraum* v rámci univerzity, kdežto jiným disciplínám to nebylo dopřáno.

Rehabilitace

Obecně lze konstatovat, že změny na pražské KEBF/ETF UK zdaleka nebyly tak rozsáhlé jako na východoněmeckých fakultách. Fakulta především nezažila obdobnou diskontinuitu v personálním obsazení. V důsledku politických změn odešli prof. Luděk Brož (v té době i děkan) a prof. Jaroslav Ondra, prof. Milan Opočenský se vrátil do funkce v mezinárodní ekumeně (WARC). Ostatní učitelé zůstávali na svých místech, ač někteří sehráli určitou roli v implementaci tzv. normalizační politiky v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Děkanem byl nejdříve zvolen Amedeo Molnár, který však brzy na to zemřel. Jeho nástupcem se stal Josef Smolík, který vedl fakultu do konce letního semestru roku 1990. Oba

---

⁷ Kähler, Wende, 557.

⁸ Kähler, Wende, 559.

profesoři získali důvěru studentů, kteří de facto převzali vedení fakulty prostřednictvím Akademické rady, a to přesto, že oba nesli svůj díl odpovědnosti za vyloučení studentů a za izolování kritiků normalizační politiky v církvi v sedmdesátých letech.⁹

Personální změny na ETF probíhaly do značné míry jako rehabilitace těch, kteří za komunistického režimu nemohli zahájit vědeckou kariéru nebo v ní z politických důvodů pokračovat. To se odráží především v rozšíření řad akademických pracovníků o tři učitele, kteří strávili předchozí léta v disentu, kde organizovali nepovolené bytové semináře. Od ledna 1990 nastoupili Jakub Trojan a Ladislav Hejdánek,¹⁰ o tři roky později se přidal i Milan Balabán. Bylo potřeba, aby urychleně získali požadovanou vědeckou hodnost. Na fakultě také zůstala nová generace učitelů v pozicích asistentů a docentů, která se už ohlašovala v osmdesátých letech, a postupně se přidal na většinu z osmi kateder třetí pracovník.

Po personální stránce byly změny na ETF v období po pádu režimu spíše omezené. Chod fakulty nebyl nijak ohrožen a v personálních otázkách převládla spíše kontinuita. Znamená to potvrzení analýzy Christopa Kählera, že omezenost změn na fakultách souvisela s jejich dobrým potenciálem pro fungování v demokratické společnosti? Pro posouzení této hypotézy je třeba se ptát na další změny, které na ETF probíhaly. Změny rozdělíme do tří kategorií, přičemž jako vodítko použijeme otázku zacházení s minulostí. Nejprve se podíváme na instituční změny, pak na rehabilitace studentů a některých pracovníků a nakonec se budeme ptát na teologické dědictví z komunistické minulosti.

Instituční rehabilitace: inkorporace

Instituční návrat do akademického prostředí měl pro vedení fakulty – tedy mluvíme především o Akademické radě KBEF, která od listopadu provedla všechna rozhodnutí o fakultním životě – velkou prioritu. Výstižnější je zde mluvit o rehabilitaci fakulty jako celku v rámci akademického prostředí.

-
- 9 Peter Dinuš, *Československá církev evangelická v agenturním rozpracování StB*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004 (= sešit 11). Peter Morée, *Geneze a dějiny osmi fakultních tezí z roku 1977*, in: Pavel Hlaváč – Pavel Keřkovský – Peter Morée (eds.), *Cesta církve VIII*, Praha: ČCE, 2017, 51–71. Jak ČCE nabyla ducha svobody a jak o něj přišla, Roky 1968 až 1977, in: *Cesta církve I*, Praha: ČCE, 2009, 29–49.
- 10 Hejdánek původně počítal s hlavním úvazkem na FF UK, na ETF v rámci vedlejšího pracovního poměru. Archiv ETF UK, krabice VR ETF, Zápisy z jednání, 1991–92, 1993, 1994, 1995–96, 1997–98, složka Zápis z jednání VR ETF, 1992, 1991, 1990, zápis z jednání VR ETF z 27. 2. 1990.

Nešlo jen o nové institucionální zakotvení fakulty, ale i o návrat fakulty do lůna vědy a o uznání vědeckého charakteru teologické disciplíny.

Je důležité si uvědomit, že fakulta nikdy nebyla zahrnuta do svazku univerzity. Ani po svém založení v roce 1919, ani během období demokratického Československa mezi válkami se nestala formální součástí univerzity, ač o to usilovala.¹¹ To ovšem neznamenalo, že by neměla akademický status a že by se nepodílela na akademickém životě. Teprve krok komunistického režimu z roku 1950, kdy byla fakulta přesunuta do agendy Státního úřadu pro věci církevní, pro ni znamenal ztrátu akademického statusu a izolaci od vědeckého prostředí. Bylo to srovnatelné s dopadem církevní politiky komunistické diktatury na církev, jejímž prvotním cílem bylo, aby byly církve co nejvíce vyloučené z veřejného života. Zcela jistě to nevedlo k tomu, že by církve nebo fakulta ztratily veškeré vazby na společnost nebo na akademickou obec. Ty ovšem zůstaly velmi omezené, byly pod dozorem a mnohdy byly účelově využívány.

Tak jako církvím nejvíce záleželo na tom, aby zmizel systém státního dozoru, mělo pro fakultu velkou prioritu ukončení separace od vědeckého světa. První debaty o vztahu k univerzitě proběhly už v prosinci 1989, v nichž účastníci zvažovali klady a zápory začlenění do univerzity.¹² Dne 10. ledna 1990 se Akademická rada vyslovila pro inkorporaci, 11. ledna 1990 požádala o přesun z kompetence ministerstva kultury na ministerstvo školství.¹³ O jedenáct dní později podala žádost Předsednictvu vlády ČR o začlenění do svazku Univerzity Karlovy.¹⁴ Během debat o začlenění zazněly i varovné hlasy, že by fakulta vstupem do univerzity také mohla ztratit některé svobody. Děkan Josef Smolík je při aktu inkorporace formuloval takto: „Byly obavy z konstantinizace a klerikalizace teologie. Poznali jsme, že zneužití teologie k mocenským cílům je jejím koncem. Teologie žije jen jako teologie bezmocná, teologie pod křížem. Mocenské soupeření konfesí vážně ohrožuje teologickou práci. Obavy byly i na straně církví. Obávaly se, aby osvícenské pojetí vědeckosti nepohltilo pravdu, která je transcendentní.“ Uzavřel pak, že teologii může vědecké prostředí a akade-

11 Martin Vaňáč, Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká a Univerzita Karlova do roku 1939. Příspěvek k dějinám Evangelické teologické fakulty, *Teologická reflexe* 7/2 (2001), 132–154.

12 K tomu stručně Pavel Filipi – Petr Pivoňka, *Ročenka Evangelické teologické fakulty*, Praha: ETF UK, 1992, 10n.

13 Archiv ETF UK, Fakultní korespondence 1990, různé, dopis Akademické rady KEBF vládě české republiky z 11. ledna 1990.

14 Tamtéž, dopis AR KEBF Předsednictvu vlády ČR z 22. ledna 1990.

mická svoboda prospět: „Nebojíme se vědecké kritiky. V jejím světle může zazářit světlo evangelia výrazněji a plněji.“¹⁵

Svůj požadavek fakulta několikrát opakovala a už v březnu měla k dispozici návrh zákona o inkorporaci československých teologických fakult do univerzit.¹⁶ Zákon byl přijat Federálním shromážděním 3. května¹⁷ a 10. května se pak fakulty staly součástí Karlovy univerzity. Na slavnostním shromáždění dne 24. září 1990 pak fakulty formálně stvrdily svou inkorporaci do univerzity.¹⁸

Překotný vývoj na fakultě překvapil církev, jejichž budoucí faráři na ní studovali. Doposud byli jejich zástupci ve fakultních grémiích a rozhodovali o směřování fakulty a o svých studentech. Nyní církev nebyly přímo u rozhodovacích procesů, které se navíc odehrávaly velmi rychle. Tato situace vyvolala obavy u vedení církví, že by mohly ztratit na fungování fakulty veškerý vliv. Vyjadřovaly určité obavy, že vstup do univerzitního svazku přinese odcizení mezi fakultou a církvemi. Sdělily své znepokojení nad vývojem, který nemohly nijak kontrolovat, ale jen sledovat. Pochybovaly o tom, jestli rozhodovací fakultní orgán, akademická rada, je dostatečně reprezentativní a kompetentní pro tak dalekosáhlé kroky jako je změna statusu fakulty ve vztahu k církvím, ke státu i k univerzitě.¹⁹

Celý proces, který přinesl fakultě nejdůležitější vítězství nad omezeními z komunistické minulosti, začal ovšem již dříve, a to jiným krokem. Jako takový první krok se dá interpretovat rozhodnutí akademické rady z 12. prosince 1989, že požádá o doktorskou hodnost z historických věd pro profesora církevních dějin Amedea Molnára. Obsáhlá žádost měla za cíl dosáhnout uznání Molnárovy erudice ve světle sekulární vědy, nikoli jen z hlediska teologie. Jako církevní historik z teologické fakulty splnil podle akademické rady všechny podmínky k tomu, aby byl přijat jako rovný mezi rovnými do prostředí historické vědy.²⁰

15 Evangelická teologická fakulta v Univerzitě, *Kostnické jiskry* 75/35 (17. 10. 1990), 2. Smolík popsal obavy obsírněji v článku pod názvem *Metamorfóza naší fakulty*, *Kostnické jiskry* 75/24 (4. 7. 1990), 1–2.

16 Archiv ETF UK, Fakultní korespondence 1990, různé, Návrh zákona o začlenění fakult do UK, 22. 3. 1990.

17 Zápis o debatě a přijetí zákona in: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online], [cit. 23. 4. 2020], dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/028schuz/s028017.htm>.

18 ETF UK, krabice VR ETF, Zápisy z jednání, 1991–92, 1993, 1994, 1995–96, 1997–98, složka Zápis z jednání VR ETF, 1992, 1991, 1990, zápis z jednání VR ETF ze 13. 9. 1990.

19 Archiv ETF UK, Fakultní korespondence 1990, různé, dopis synodní rady ČCE z 11. 1. 1990, adresovaný KEBF.

20 Tamtéž, žádost KEBF adresovaná Ústavu československých a světových dějin Československé akademie věd ze dne 2. 1. 1990.

Rychlý spád zásadních změn na KEBF/ETF v prvních měsících po pádu komunistického režimu vyústil v konsensus, že budoucnost fakulty má být ve svazku Univerzity Karlovy. Ve formální žádosti o inkorporaci formuloval děkan Smolík motivy fakulty takto: „Chceme svým podílem přispět k vědeckému a kulturnímu rozvoji tím, že budeme ve smyslu zakládajícího organizačního statutu fakulty z 18. září 1919 „pěstovat vědu evangelického bohosloví“ a připravovat studující „v duchu české evangelické minulosti“. Domníváme se, že v rámci univerzity bychom mohli rozvinout svůj díl odpovědnosti za uplatnění humanitních tradic našeho národa.“²¹

Pro institut ETF je proto začlenění do svazku univerzity nejdůležitějším výsledkem v sledu událostí po listopadu 1989. Z toho důvodu nelze než vyjádřit znepokojení nad některými hlasy na současné ETF UK, které zpochybňují místo teologie na univerzitní půdě. Takový hlas zazněl například v kapitole o katedře církevních dějin v almanachu ETF roku 2019.²² Podle něj je třeba přejmenovat název „církevní dějiny“ na „historickou teologii“, protože jeho obsah není především historický, ale teologický. Obor církevní dějiny se podle almanachu má zabývat především pohybem teologického myšlení, tj. dějinami dogmatu. „Dogmaticko-dějinné jádro“ křesťanství může podle tohoto názoru vykládat jen teolog, zatímco dějiny křesťanství může vykládat jen světský historik. Terminologicky prý vyvolává název „církevní dějiny“ mezi sekulárními historiky nejasnost. Naopak je podle tohoto pohledu nutné se odstříhnout od terminologie historických věd, abychom uznali a zdůraznili, že náplň oboru je něco jiného než dějiny.

Tento názor se obrací proti jednomu z nejvýznamnějších výdobytků, které pád komunistického režimu fakultě přinesl. Chce, aby se klíčový obor pro komunikaci a integraci teologické fakulty do akademického světa stáhl ze svého přirozeného prostoru akademické historiografie a vzdal se části své identity jako historický obor. To by znamenalo vzdát se nároku, aby církevní dějiny vykládaly předmět svého zájmu i v rámci „sekulárních“ historických věd. Důvody ke vstupu do univerzity ovšem nebyly konjunkturální, že by univerzita nabízela lepší jistoty, větší prostor či zajímavější podmínky. Spočívaly naopak v tom, že teologie je věda a jako taková patří na půdu vědecké instituce. A stejně tak žádost o historický doktorát pro Molnára byla motivována tím, že církevní dějiny jsou akademickou disciplínou srovnatelnou s obecnými dějinami.

²¹ Tamtéž, žádost o inkorporaci do Univerzity Karlovy, 17. 1. 1990.

²² Jan Roskovec – Ota Halama (eds.), *Sto let evangelické teologické fakulty v Praze*, Praha: ETF UK, 2019, 91–94.

V roce 1990 bylo odstranění křivdy vyloučení z akademického prostředí do jisté míry snadným procesem. Na všech stranách nového vedení státu i univerzity existoval o tomto kroku konsensus a otázkou bylo jen to, jak tento krok nejlépe provést. Dobře to vystihl poslanec Václav Benda ve Federálním shromáždění, když představil návrh zákona o včlenění bohosloveckých fakult do univerzit: „Je prakticky prvním nutným krokem k tomu, aby bylo dosaženo rovnoprávného postavení jednotlivých církevních fakult s ostatními fakultami našeho školství.“²³

Osobní rehabilitace

Obdobný konsensus panoval také kolem rehabilitace z fakulty vyloučených studentů a pracovníků. Akademická rada zřídila rehabilitační komisi, která měla za úkol prostudovat případy, kdy studenti nebo jiní pracovníci pocítili potíže v podobě ukončení studia nebo dočasného vyloučení z politických důvodů. Členy komise byli prof. Jan Heller, prof. Ludovít Csémy, Pavel Toman a Miroslav Pfann. V květnu 1990 do ní přistoupil Jakub Keller.

O této komisi podal obsáhlejší zprávu Miroslav Pfann na farářském kurzu Spolku evangelických kazatelů v roce 2009.²⁴ Zabývala se především studenty, kteří byli potrestáni za své postoje na fakultě během postupující normalizace. Dále zjišťovala případy studentů, kteří nedostali potřebný státní souhlas k nástupu na fakultu. Komise informovala o svém postupu širší veřejnost ve třech článcích v časopise *Kostnické jiskry*. V prvním článku z června 1990 popsal Jan Heller v práci komise čtyři etapy, ze kterých byla už jedna uzavřena dokončením habilitací Milana Balabána a Ladislava Hejdánka. Druhá a třetí fáze se podle něj týkaly studentů, kteří byli vyloučeni z fakulty nebo kteří dostali negativní kádrový posudek, jenž jim znemožnil zahájit studium nebo nastoupit do církevních služeb. Ve čtvrté fázi se podle Hellera plánuje komise zabývat učiteli, kteří byli ve svém působení na fakultě postiženi z politických důvodů.²⁵ Oficiální první zpráva komise z 25. září 1990 pak vyšla ve dvou článcích.²⁶ Samotnou heuristickou práci ohledně jednotlivých případů postižených

²³ Viz *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online], [cit. 23. 4. 2020], dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/028schuz/s028017.htm>.

²⁴ Miroslav Pfann, Zpráva o práci rehabilitační komise KEBF v letech 1990–1992, in: *K svobodě je dlouhé putování. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 26.–30. ledna 2009*, Benešov: EMAN/SPEK, 2010, 44–50.

²⁵ *Kostnické jiskry* 75/20 (6. 6. 1990), 4.

²⁶ *Kostnické jiskry* 75/34 (10. 10. 1990), 4; *Kostnické jiskry* 75/35 (17. 10. 1990), 4.

studentů provedli podle Pfanna především studentští členové, zatímco členové z řad učitelů ji zaštili.

Všem dotyčným osobám (56 celkem) poslala fakulta dopis, ve kterém se omluvila za svůj postup. Samotné jádro dopisu formuloval podle Pfanna Jan Heller; to pak bylo doplněno o konkrétní údaje jednotlivých osob. Klíčová, poněkud opatrná fráze, která se objevovala ve všech dopisech, zní takto: „Teprve v odstupu času jsme si uvědomili, jak velice problematická byla naše snaha ‚zachraňovat fakultu‘ a jak přispívala k prodlužování minulých neblahých struktur. Byli jsme nestateční a neprozíraví. Pozdější vývoj i listopadová revoluce dal svým způsobem za pravdu Vašemu stanovisku, které jste už tehdy zaujal a hájil.“²⁷

Některým studentům bylo umožněno ukončit studium ve zkráceném řízení. Také některým tehdejšími uchazečům o habilitaci, kterým bylo řízení přerušeno, bylo nabídnuto, aby svou práci obhájili ve zjednodušeném režimu. Jistou roli zde hrál instituční zájem fakulty, na které začali učit například Jakub Trojan a Ladislav Hejdánek. V jejich případech fakultní vedení výslovně usilovalo o pozitivní výsledek, což se v případě Hejdánkovy habilitace nepodařilo bez obtíží. Hejdánek předložil svou původní studii z roku 1970, kdy bylo celé řízení po zahájení anulováno.²⁸ Komplikaci působil negativní posudek od basilejského systematického teologa a českého exulanta Jana Milíče Lochmana.²⁹ I jiné kvalifikační práce z dřívějších dob, které byly předloženy znovu po změně politického režimu, byly vyřízeny urychleně. Disertační práce Jiřího Cardy, původně z roku 1952, byla přijata přednostně.³⁰ O několik let později tento benevolentní postup už aplikován nebyl. V roce 1993 narazil na velké potíže při obhajobě své disertace tehdejší královohradecký evangelický farář Pavel Otter, ačkoli se taktéž jednalo o práci původně předloženou před rokem 1989.³¹

Rehabilitace teologie

Do jisté míry byly rehabilitace vyloučených studentů, doktorandů a habilitandů snadné. Stejně jako v případě začlenění fakulty do univerzity

²⁷ Kopie rehabilitačních dopisů v archivu ETF UK, Korespondence 1990, tuzemsko.

²⁸ Ladislav Hejdánek, *Filosofie a víra*, Praha: OIKOYMENH, 1985, 4.

²⁹ Archiv ETF UK, VR ETF, Zápisy z jednání, 1991–92, 1993, 1994, 1995–96, 1997–98, Zápisy z jednání VR ETF, 1992, 1991, 1990, zápisy z jednání VR ETF ze 27. 2. a 13. 9. 1990.

³⁰ Tamtéž, zápis z jednání VR ETF z 12. 4. 1991.

³¹ Archiv ETF UK, krabice: Děkan Trojan, Korespondence cizina, 1992–1993, část 1994, složka Korespondence cizina, děkan Trojan, 1992–1993, Velká Británie, USA, Kanada, ostatní, fax Martina Prudkého Jakubu Trojanovi z 29. října 1993 (Trojan byl v té době na cestě po Spojených státech amerických).

panoval jasný konsensus, že je třeba se za tyto křivdy omluvit a pokud možno nabídnout jejich nápravu. Největší potíž byla především se zjištěním všech případů postižených studentů nebo uchazečů o studium, protože zdaleka ne všechny takové případy byly dobře zdokumentovány.

Mnohem složitější fáze v tom, jak se fakulta vyrovnávala se svou minulostí, začala po vstupu fakulty do univerzity. V článku o změnách na fakultě děkan Smolík tuto fázi pojal jako součást práce rehabilitační komise, která měla otevřít fakultní prostředí těm, jejichž teologický hlas nemohl zaznít v období komunistické diktatury.³² Problém se podle něj soustředil na dva dokumenty ze sedmdesátých let: Poslání církve v přítomnosti (1972) a osm tezí fakulty (1977). Smolík vyjádřil svou otevřenost ke kritickému rozhovoru o těchto dokumentech, při jejichž vzniku stáli on a další fakultní učitelé. „Situace po 17. listopadu 1989 umožňuje i vyžaduje, abychom o všech těchto věcech otevřeně hovořili, ujasňovali si své motivace, přiznali a vyznali konkrétní omyly v pokání a ve snaze překonat, co se mezi nás postavilo, najít cestu k vnitřní svobodě a k naději nových začátků.“

Celá problematika dostala podobu osobního a pracovního vztahu mezi těmi, kteří působili na fakultě před rokem 1989, a těmi, kteří postupně začali působit na fakultě od letního semestru 1990. Tento vztah se pak stal o to palčivějším, když na podzim 1990 převzal děkanský úřad na ETF Jakub Trojan. Děkan fakulty Josef Smolík (v úřadu od ledna do září 1990) o zvolení svého nástupce informoval rektora Karlovy univerzity formulacemi, které měly vyjádřit zadostiučinění: „Těším se také z toho, že děkanem fakulty byl zvolen doc. Ing. ThDr. Jakub Trojan, můj někdejší student, s kterým se úzce znám celou řadu let, který osvědčil svoji občanskou statečnost a čestnost.“³³ V obsáhlejší zprávě k zahájení akademického roku mluvil dále o tom, že volbou Trojana děkanem „vyjadřuje akademická obec fakulty pokání za chyby, které se staly, a vytváří předpoklady k tomu, aby se na fakultě vytvořila platforma hluboké důvěry [...], která překlene rozdílnost důrazů a umožní teologickou pluralitu na straně jedné a rozhodnost v zápasu o pravdu na straně druhé.“ Smolík chápal předání děkanského úřadu jako „akt omluvy, [...] odpuštění, smíření, nového společného začátku.“³⁴ Smolík, který opakovaně zastával děkanský úřad KEBF v osmdesátých letech 20. století, použil slova, která vyvolávají dojem, že fakulta zvládla přechod do nového období i díky jisté kontinuitě mezi dosa-

³² Josef Smolík, *Metamorfóza naší fakulty II*, *Kostnické jiskry* 75/25 (18. 7. 1990), 1.

³³ Archiv ETF UK, Korespondence 1990, tuzemsko, oznámení děkana J. Smolíka pro UK o zvolení Jakuba Trojana děkanem z 25. 6. 1990.

³⁴ Josef Smolík, Zpráva děkana při zahájení akademického roku 1990/1991, in: P. Filipi – P. Pivoňka (eds.), *Ročenka Evangelické teologické fakulty UK*, Praha: Karolinum, 1993, 51.

vadními a novými učiteli. V letech normalizace sám přitom spolupracoval a podepisoval dokumenty, které obviňovaly Trojanu a další disidenty z řad ČCE z ohrožení církve svými údajně politickými aktivitami.³⁵

Těmito vstřícnými prohlášeními napětí mezi novými a starými učiteli ovšem nezmizelo. Ti, kdo přicházeli na fakultu, byli předními signatáři Charty 77. V sedmdesátých a osmdesátých letech ztratili svou církevní a částečně i společenskou pozici, protože tehdejší vedení církve a fakulty v úzké spolupráci ustoupila tlaku režimu a aktivně je izolovala od církevního života.³⁶ Nový děkan nastolil tuto otázku hned na první schůzi vědecké rady po svém nástupu do funkce, kdy oznámil, že pozdržuje jmenování proděkanů (s výjimkou Martina Prudkého). Jako důvod uváděl, že je zapotřebí nejdříve vést rozhovory o minulosti fakulty, tedy o otázce, jak se představitelé fakulty stavěli k tlaku, který na ně komunistický režim vyvíjel. Základní otázkou bylo, do jaké míry jejich postoje před listopadem 1989 kompromitovaly jejich důvěryhodnost, působení a fungování fakulty jako takové. První setkání k tomuto tématu svolal na 8. října 1990.³⁷ Trojan zřejmě tušil, že má jen jednu možnost otevřít téma minulosti, fungování fakulty ve vztahu ke komunistické státní správě, k církvi a k tehdejším oponentům, jejich církevně-politickým a teologickým postojům. Později, za regulérního chodu fakulty, už by bývalo bylo mnohem složitější tyto citlivé otázky otevřít a snažit se je společně komunikovat a analyzovat.

Trojan v otázce vyrovnání se s minulostí zvolil jiný postup než většinová společnost v tehdejší Československu. Tam se v rámci tzv. tranziční spravedlnosti prosazoval individuální model, který na jaře 1991 dostal podobu lustračního zákona. Pokud se prokázalo, že jednotlivec byl nad únosnou míru propojen s komunistickou mocí, nebylo mu umožněno zastávat veřejný nebo politický úřad.³⁸ Druhý model, ke kterému se v praxi přiblížil Trojanův postup, se rozšířil především v Jihoafrické republice

---

35 Peter Morée, *Geneze a dějiny osmi fakultních tezí z roku 1977*, in: Pavel Hlaváč – Pavel Keřkovský – Peter Morée (eds.), *Cesta církve VIII*, Praha: ČCE, 2017, 51–71.

36 K tomu víc Peter Morée, *Jak ČCE nabyla ducha svobody a jak o něj přišla*, Roky 1968 až 1977, in: *Cesta církve I*, knižnice studijních textů Českobratrské církve evangelické, Praha: ČCE, 29–49. Viz také Michael Pfann, *Zur Freiheit ein langes Wandern: Das Leben der Evangelischen Kirche der Böhmisches Brüder zwischen 1968 und 1989 im Zeugnis der älteren Generation ihrer PfarrerInnen*, disertace ETF UK/Theologische Fakultät der Universität Leipzig, 2019.

37 Archiv ETF UK, VR ETF, Zápisy z jednání, 1991–92, 1993, 1994, 1995–96, 1997–98, Zápisy z jednání VR ETF, 1992, 1991, 1990, Zápis z jednání 1. 10. 1990. O měsíc později už jmenoval své proděkany.

38 Viz k tomu Michael Kraus, *Dvacet let tranziční spravedlnosti a vyrovnávání se s minulostí ve střední a východní Evropě*, in: Radka Šustrová – Luba Hédlová (eds.), *Česká paměť. Národ, dějiny a místa paměti*, Praha: Academia – Památník Lidice, 2014, 110–130.

(a postupně i v jiných zemích Afriky a Jižní Ameriky) po pádu režimu apartheidu. Pod vedením arcibiskupa Desmondů Tuťu byla ustavena *Truth and Reconciliation Commission*, která měla prozkoumat propojení jednotlivce s minulým režimem, zjistit jeho zavinění a umožnit obnovení vztahů s těmi, které svým jednáním poškodil. Zde tedy nebyl primární cíl vyloučit dotyčného z veřejných funkcí, a tím omezit jeho možnosti ovlivnit společenské dění. Naopak, veřejná slyšení měla vést k obnovení širšího společenství. Vyrovňávání se s minulostí nebylo individuálním činem, ale aktem společenství, kterého se křivdy týkaly.³⁹

Martin Prudký hodnotil rozhovory, které Trojan inicioval, jako „základní nástroj“ pro upevnění potřebné důvěry. Vztahy mezi kolegy na fakultě se přinejmenším nezhoršily. Došlo k poznání, že obě strany se snažily a snaží o co nejlepší podmínky pro fakultu. „Patří k velkým počínům, že se na fakultě roku 1990 takové rozhovory odehrály, a že se v minimální míře snad zdařily; alespoň v té míře, že nevznikala nová nepřátelství, nýbrž že bylo možné – při všech jizvách a napětích, jež nelze v této časnosti zahladit – v docela dobré shodě a otevřenosti jít společnou cestou dál.“⁴⁰

Rozhovory o minulosti se v této fázi soustředily především na fakultní teze z roku 1977, které konfesionálním jazykem odmítly snahy o obhájení náboženské svobody v konfliktu s komunistickou diktaturou.⁴¹ Podle Prudkého se podrobně hovořilo o vzniku dokumentu, o významu jednotlivých tezí a o jejich dopadu. První písemná zpráva uvádí, že v rámci kampaně, kterou v roce 1977 režim rozpoutal proti Chartě 77, musela veřejnost vnímat teze jako „antichartu Komenského fakulty“, a to bez ohledu na záměry autorů. Zároveň se učitelé fakulty zřejmě neshodli na hodnocení obsahu tezí.⁴²

Ve svých vyjádřeních o rozhovoru mezi novými a staršími učiteli naznačoval Trojan jisté zklamání. V již zmíněném rozhovoru pro ZN noviny z roku 1996 mluvil o tom, že rozhovor nevedl k potřebné katarzi.⁴³ O dva roky dříve napsal rozsáhlý článek pro časopis *Religion in Eastern Europe*,⁴⁴

39 Víc k tomuto srovnání Peter Morée, „Rány minulosti“ nebo „hohení vzpomínek“?, in: Tomáš Trusina – Bernard Martin (eds.), *Není už rozdíl? Keine Unterschiede mehr? No more difference?*, Benešov: Eman, 2010, 26–32.

40 Martin Prudký, K otázkám kontinuity a diskontinuity mezi KEBF a ETF UK, in: *K svobodě je dlouhá putování*. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 26.–30. ledna 2009, Benešov: EMAN/SPEK, 2010, 54n.

41 Ke vzniku fakultních tezí viz Peter Morée, Geneze a dějiny osmi fakultních tezí, 51–71.

42 Pavel Filipi – Petr Pivoňka, *Ročenka Evangelické teologické fakulty*, Praha: ETF UK, 1992, 17.

43 Viz pozn. 1.

44 Jakub Trojan, The Position of the Church throughout the Changes in Czechoslovak Society, *Religion in Eastern Europe* 14/1 (Febr. 1994), 18–43.

ve kterém vyjadřoval jisté rozčarování nad stavem debaty o minulosti. Považoval za nezbytné, aby se církve důkladně a poctivě zabývaly svou rolí za komunistické diktatury, aby vůbec mohly oslovit českou veřejnost. „By no means can we succumb to the illusion that it is possible to transplant the Christian message into Czech society, which has been spiritually and morally devastated, without critical self-searching.“⁴⁵ Konstatoval, že mnoho otázek je nezodpovězených. Vyjádřil zde souhlas s pozicí mladších farářů kolem časopisu *Protestant*, kteří vytýkali církevnímu vedení nedůslednost ve vztahu k minulosti. „The more radical group of young preachers is convinced that it is impossible to accomplish the tasks which lie before us unless the church's deepest past – especially that of its leadership – is not brought to light. I myself agree with this approach and am convinced that what is at stake above all is to map out those offenses and failures which were contingent on the situation. It concerns political errors and sins and not any common human guilt. We will not be able to avoid certain mistakes and wrong decisions in the future until we elucidate certain stereotypes of mistakes and attitudes and behavior of which we have been guilty over the past decades.“⁴⁶

Trojan zde překvapivě vyjádřil jistou nespokojenost s postupem, který po nástupu do funkce děkana ETFrazil sám. Rozhovory měly umožnit smíření mezi stranami, které stály proti sobě v letech normalizace. Měly plnit funkci slyšení v procesu Truth and Reconciliation z jihoafrického kontextu. V jednom důležitém aspektu byl Trojanův postup ovšem nedůsledný. Klíčový pro usmíření ve zvoleném modelu byl veřejný charakter slyšení, na kterých se podílelo celé společenství. Umožňoval (ale negarantoval) uznání selhání a vyčistění vztahů v daném společenství. Rozhovory, které se konaly z iniciativy děkana Trojana, byly ovšem neverejné, což přispělo k tomu, že diskuse byla přerušena na půli cesty. S tím v zásadě souhlasí všichni účastníci, kteří se k tomu vyjádřili. Josef Smolík ve svých pamětech, které na pokračování vycházely v *Kostnických jiskrách*, opakovaně vyjadřoval politování nad tím, že za normalizace se vedení fakulty, jehož byl sám součástí, nechávalo tlačit k vylučování nepohodlných studentů. Zmínil také rozhovory o tezích na fakultě z konce roku 1990. Podle něj se účastníci shodli na tom, že pro hodnocení tezí je třeba větší časový odstup. „Došli jsme k závěru, že je předčasné usilovat o definitivní soudy, že věc chce čas a odstup.“⁴⁷ Zároveň konstatoval s Trojanem, že teze před-

---

⁴⁵ Tamtéž, 40n.

⁴⁶ Tamtéž, 39n.

⁴⁷ Josef Smolík, *Kapitoly z paměti*, 50; Osm tezí Komenského fakulty, *Kostnické jiskry* 87/40 (20. 11. 2002), 4.

stavovaly ránu, kterou se nedaří zahojit. Také Martin Prudký byl opatrný ve svém hodnocení těchto rozhovorů. Neodstranily napětí, „je ale podstatné, že k nim došlo.“⁴⁸

Postupu, který Trojan zvolil, nepřála ukvapenost období raných devadesátých let. Vedení fakulty bylo zahlcené problémy, které souvisely s novou realitou, jež se na fakultu valila. Fakulta byla zavalená pozvánkami na nejrůznější aktivity, mezi nimiž zaujalo přední místo obnovení styků se zahraničními univerzitami. Inkorporace do UK nastolila jiné podmínky a větší nároky na administrativní provoz. Nárůst studentů vyžadoval razantní kroky k vyřešení prostorových podmínek fakulty: Má se stěhovat a kam? Největší výzvou se pro fakultu stala otázka, v jaké podobě chce za nových podmínek pěstovat teologickou vědu. Hlavní náplň Trojanova děkanského období tak tvořila proměna malé teologické školy na okraji společnosti ve středně velkou fakultu uprostřed univerzity. Pro zvládnutí celého komplexu těchto problémů se nově přichozí učitelé a ti, kdo učili na fakultě i v předchozím období, navzájem potřebovali. Měli zajistit kvalitní výuku, zahraniční kontakty, přesvědčit sponzory k podpoře fakulty s vedením, které přišlo z disentu. Obě strany se sešly v projektu adaptace fakulty na novou dobu. V této konstelaci neměli učitelé časový ani mentální prostor pro společnou reflexi nad minulostí, která je natolik rozdělena. Fakulta musela zajistit svou kontinuitu a neměla kapacitu systematicky řešit svou minulost. Začátek ani pozdější průběh Trojanova děkanování se nevyznačovaly v první řadě procesem pokání a odpuštění, jak říkal Smolík. Mnohem víc bylo toto období zaměřené na vybudování nové fakulty, jehož je symbolem současné sídlo fakulty v Černé ulici.

Trojan sám si byl této změny v poločase svého děkanského období vědom. Po svém znovuzvolení na podzim 1993 napsal Hebe Kohlbrugge do Utrechtu: „Ich bin neugewählt zum Dekan auf weitere drei Jahre. Ganz nüchtern erkenne ich in dieser Wahl den Wunsch meiner Kollegen, mich als Garant des Neubaues zu haben. Das ist für mich nicht ganz befriedigend, denn ich habe natürlich vor, auch in anderen Gebieten etwas zu schaffen. Aber das wird erst die kommende Zeit offenbaren. Die kommende Zeit... Wieviel bleibt uns noch von ihr übrig?“⁴⁹ V rámci získávání finanční podpory od ekumenických partnerů a organizací koordinoval Trojan své úsilí s prof. Milanem Opočenským, který byl generálním tajemníkem Světové aliance reformovaných církví (WARC). Mezi oběma

⁴⁸ Martin Prudký, K otázkám kontinuity, 55.

⁴⁹ Archiv ETF UK, krabice děkan Trojan, korespondence cizina, 1992–1993, část 1994, složka korespondence cizina, děkan Trojan, 1992–1993, Asie/Afrika, Nizozemí, Německo, dopis Jakuba Trojana určený H. Kohlbrugge z 30. 9. 1993.

profesory teologické etiky, kteří v období normalizace stáli na opačných stranách církevněpolitických barikád, se vytvořil přátelský vztah za účelem získání nové budovy pro fakultu.⁵⁰

Otevření nové budovy v prosinci 1995 lze považovat za ukončení první fáze vývoje fakulty od listopadu 1989. Na sympoziu, které se při této příležitosti konalo, se několik učitelů vrátilo k ohlédnutí za minulá leta. Především z úst Josefa Smolíka zaznělo politování, že se fakulta v období normalizace nedokázala osvobodit od strachu, který stál za mnohými kroky, dokumenty a prohlášeními. Jeden z důvodů, proč fakultní učitelé hájili komunistickou politickou realitu prohlášeními, jako byly fakultní teze, Smolík viděl v jisté zaslepenosti způsobené „velkým snem“ o přitažlivosti socialismu, jemuž se sám naučil u J. L. Hromádky.⁵¹ Zdůraznil ale zároveň dobré úmysly učitelů: „Na základě vážných rozhovorů s tehdejším děkanem mohu vyslovit přesvědčení, že učitelský sbor rozhodně nechápal osm tezí, jež v té době přijal, jako legitimaci neostalinismu a jeho bezpráví. Chápal je jako snahu zabránit politizaci evangelia, jeho vtažení do mocenského zápasu ‚studené války‘.“⁵² Smolík tedy argumentoval tím, že v kontextu doby a na pozadí záměru autorů měly teze jistou opodstatněnost, byť jsou z pohledu roku 1995 neobhajitelné.

Na rozdíl od instituční rehabilitace, která skončila včleněním fakulty do Univerzity Karlovy, a na rozdíl od osobní rehabilitace, která vyústila v omluvu poškozeným a v nápravu jejich akademických výsledků, fáze rehabilitace evangelické teologie na fakultě neskončila žádným jasným krokem, prohlášením či dokumentem. Rozhovory, které se o této problematice v roce 1990 vedly, neskončily společným stanoviskem. Fakulta nezveřejnila žádné stanovisko k problému, jak v období komunistické diktatury dopustila zneužití své teologie. V roce 2008 se na fakultu obrátil Spolek evangelických kazatelů s kritickou výzvou, aby se fakulta explicitně distancovala od svých tezí z roku 1977. Na farářském kurzu v lednu 2009 na tento požadavek reagoval děkan Martin Prudký.⁵³ Otázku samotných

⁵⁰ Tamtéž, korespondence 6. 1. 1993, 24. 2. 1993, 26. 8. 1993, 22. 5. 1994, 27. 6. 1994, 26. 8. 1994, 2. 3. 1995, 17. 2. 1995 a další. Při otevření nové budovy fakulty se v pracovně děkana konal střet mj. mezi Opočenským a autorem těchto řádků, který v červenci 1995 publikoval několik článků v holandském tisku o snahách StB ovlivnit rozhodování v ekumenických organizacích jako SRC. Publikace nevrhly podle Opočenského správné světlo na jeho roli v ekumeně před rokem 1989 a ohrožily konsensus na fakultě. Trojan, který byl zneklidněn sporem, později svůj postup k stížnosti Opočenského a dalších odůvodnil poněkud lapidárně: potřeboval jsem všechny k tomu, aby fakulta mohla dále fungovat.

⁵¹ Josef Smolík, *Theologie v období totality*, in: Jindřich Halama (ed.), *Ročenka Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy 1993–1996*, Praha: ETF UK, 1996, 16–25.

⁵² Tamtéž, 19.

⁵³ Martin Prudký, *K otázkám kontinuity*, 51–68.

tezí postavil do širší problematiky, jak a v čem fakulta navazuje na svou minulost a v čem kontinuitu přerušila. Podle něj tím, že v roce 1990 proběhla rehabilitace studentů, se fakulta omluvila za své selhání z politických důvodů. Zároveň mohla pokračovat v té teologické tradici, která se ukázala jako nosná. Prudký odmítl, že by se fakulta nyní měla explicitně omluvit za teze, protože fakulta i díky reflexím z devadesátých let prošla velkou proměnou. Požadavek na omluvu tuto realitu podle něj ignoroval: „Jako by fakulta roku 1977, postojte tehdejších učitelů proklamujících své teze, a fakulta dnes, její učitelův sbor a postojte dnešních učitelů, byly k nerozeznání, bez proměny. Jako by nikdy nikdo z představitelů fakulty nevyjádřil nahlas změnu pozice, distanci, jiný přístup (neřku-li omluvu a pokání); jakoby fakulta nejednala již devatenáct let jiným způsobem.“⁵⁴ Fakulta roku 2009 je nesrovnatelná s fakultou roku 1977, byť je poji institucionální a personální kontinuita. V Prudkého pohledu je diskontinuita fakulty mezi roky 1977 a 2009 dostatečně velká na to, aby se v roce 2009 fakulta nemusela explicitně odšťihávat od vyjádření z roku 1977.

Toho stanovisko ovšem má smysl žádosti, kterou faráři (bývalí studenti fakulty) předložili. Podstata vyrovňávání s minulostí nespočívá v tom, že by fakulta prohlašovala, že už nikdy v budoucnu nic podobného nebude opakovat, nýbrž v uznání, že v určitých podmínkách jednala způsobem, který kompromitoval její věrohodnost. Vyrovňávání s minulostí, napravení křivd a pojmenování mechanismů bezpráví má umožnit to, že postoupíme ozdravnou cestu přiznání vin a odpuštění společně. Když fakulta v devadesátých letech na rozdíl od české společnosti s lustracemi nezvolila cestu rázné, individuálně pojaté změny, když se rozhodla převážně pro zachování personální kontinuity, zvolila tím i cestu, která měla vést k vytváření nového společenství na základě společné reflexe minulosti. Tuto cestu fakulta pod vedením Jakuba Trojana sice zahájila, ale nedokončila. Částečně to ovšem souvisí také s tím, že naléhavost transformovat fakultu v rámci univerzity a otevřené společnosti odsunula otázky minulosti na vedlejší kolej. Praktické a materiální starosti transformační doby sjednotily – ale také zahltily – nově přichozí i zůstávající učitele.

Závěr

Evangelická fakulta prošla na začátku devadesátých let 20. století zevrubnou transformací, která ji učinila respektovanou součástí univerzitního prostředí. V ohledu instituční proměny a napravení křivd z období komu-

---

⁵⁴ Tamtéž, 60.

nistické diktatury šla obdobnou cestou jako širší česká společnost a mnoho jejích institucí. V otázce, jak byla její teologická produkce a činnost ovlivněná a zdeformovaná v interakci s nátlakem komunistického režimu, si fakulta zvolila vlastní cestu. Chtěla reflektovat teologický konflikt sedmdesátých let a interferenci politické nesvobody s cílem dosáhnout smíření mezi dvěma stranami, které stály tehdy proti sobě a nyní začaly působit na fakultní půdě spolu. Podstata tohoto záměru nebyla naplněna, což vedlo k tomu, že se Evangelická teologická fakulta nikdy formálně nedistancovala od svého nejspornějšího dokumentu z období normalizace.

Otázka, zda by se fakulta měla jasněji postavit ke své roli v komunistické minulosti, především s ohledem na to, jak chtít či nechtít legitimizovala bezprávi komunistické diktatury, se nejspíše bude vracet. Jednala by proto prozíravě, kdyby se rozhodla sama, nikoli pod eventuálním vnějším tlakem, dotáhnout roku 1990 započatou cestu a formulovala prohlášení ke své minulosti.